

**Mircea
Cărtărescu**

Melanchólia

Preklad
Eva Kenderessy

BRAK

BRUK

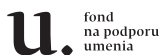
Mircea Cărtărescu

Melanchólia

BRAK 2024

Tento preklad podporil štipendiom z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

Vydanie publikácie z verejných zdrojov finančne podporil Fond na podporu umenia.

Kniha vychádza s finančnou podporou Rumunského kultúrneho inštitútu — Národného knižného centra.

The book was financially supported by The Romanian Cultural Institute — The National Book Centre.

© 2019 by Mircea Cărtărescu / Paul Zsolnay

Verlag Ges.m.b.H. Wien

Translation © Eva Kenderessy, 2024

Design & Layout © Matej Vojtuš

Cover © Lucia Tallová – from the series Clouds

Slovak edition © BRAK, 2024

Melanchólia

Prológ

Počas jednej zo svojich nespočetných ciest po Súostroví som narazil na ostrov obklopený zelenými vodami, hrajúci na slnku jasnými šesťuholníkmi, farebne takými svetlými oproti míniu mora a takými tienenými obrovskými krídlami albatrosov, čo plachtili po neporušenom nebi, že pohľad by okúzľil akékoľvek ľudské oko. Nedalo sa nepýtať, či sa práve na tomto skalnatom mieste nenachádza palác, ktorý nestavali ľudské ruky, o akom počas siesty hovorievali drobní miestni ľudia v tehlovočervených plstených fezoch a so zahnutými dýkami za opaskami. V paláci, vraveli, bolo mnoho miestností plných nevidaných divov, no nie pre ne sa človeku oplatilo riskovať život. A neoplatilo sa mu ani, učupenému pri múre poťahujúc z vodnej fajky, rozprávať o nich príbeh vpísaný ihlou do kútika oka. V strede paláca sa nachádzal Východ, dozeral naň hrozný strážnik, cez ktorého sa nedalo prejsť. Nikto ho nikdy nepremohol a tí, čo sa odtiaľ vrátili, prišli zbedačení ako po prehratej bitke. Čo bolo za Východom, nevedel nikto, no anjeli, čo občas zlietali na niektorý z ostrovov, buď aby posvätili procesiu so slziacimi ikonami, alebo aby skárali nerozumného, čo zľahol so ženou, keď bola nečistá, či aby sa do čohosi len tak zamiešali, hovorili o hĺbočine podobnej morskému dnu, kde sa nachádzajú stroskotané koráby s útrokami plnými

pokladov a ryby s ostrými papuľami a korytnačky a starodávne sochy s mramorovou kožou.

Povrávalo sa, že každý námorník na ten ostrov aspoň raz za život doplával, lebo ho navigovali diagramy zverokruhu jeho narodenia. Takže som sa nedivil, že v mojich päťdesiatich rokoch, keď to človeka s kožou nasiaknutou soľou a búrkami ťahá k domovu, aj mne bolo dané stúpiť nohou na horúci piesok pláže na ostrove z príbehu. Nebál som sa a ani som sa príliš netešil: tak to malo byť, ako som si povedal zakaždým tvárou v tvár novému dňu, novej žene, novému prebodnutému cudzincovi. Človek nemôže robiť nič iné, než čo mu je zhora dané. Každý si vo svojej poslednej chvíli preberie život a chápe, že to tak muselo byť.

Na breh som vystúpil z člna, loď som nechal sto siah od útesu. Bolo slnečné poludnie, nikde ani náznak tieňa. Figovníky rástli samy od seba, obťažkané fialovými plodmi. V strede ostrova bol prstenec zo skál, krivolakých a nerovnomerných ako zuby obra. Horko-ťažko som si našiel medzeru, ktorou som sa mohol prepchať. Medzi skalami, cez ktoré sa klenula kupola vymodelovaná ako lebka, sa týčil ľudskými rukami nestavaný palác so žltými múrmi. Vošiel som do jeho brány hľadajúc skôr tieň ako dobrodružstvo, lebo slnko bolo spaľujúce a odev aj vlasy som mal mokré, akoby som bol plával až k samému brehu. V rozľahlých sálach som našiel tieň, veľa tieňa, hustého tieňa najvyššej kvality.

Palác bol obrovský a pustý. Steny boli pokryté arabeskami. Na nádвориach skameneli nádrže, z ktorých sa voda už dávno vyparila. Na ich dnách v tvare mušle si pavúky tkali zaprášené siete. Pozdĺž sál boli dvere, otvoril som ich

toľko, koľko som vládol. Každá miestnosť za nimi mala okno, cez ktoré bolo vidno more. Každá mala v strede kamennú kocku, na ktorej bzučalo nejaké nepochopiteľné zariadenie, hádzala sa zlatistá ryba, vznášala sa krištáľová guľa alebo s visiacimi nohami na nej sedelo a znudene sa na mňa dívalo dievčatko oblečené ako zvláštny morský plod do brnenia z ružovej perlete. Akási kobyľka, veľká ako pes s bobuľkou vody medzi čelustami, hľadela na človeka slepými očami v ďalšej miestnosti.

Nasledovali ďalšie a ďalšie sály, no čoskoro som prestal hľadať za zatvorenými dverami, nech ma aj v miestnostiach za nimi čakali mnohoraké prekvapenia, pretože som bol netrpezlivý a chcel som doraziť pred Východ. Šiel som celé hodiny po príjemnej dlažbe z lešteného kameňa. Miestami sa aj vo vonkajších múroch objavili veľké symetrické otvory, cez ktoré sa dalo vidieť nebo a more na všetky strany. Čajky stáli na širokých parapetoch a jedným červeným okom nazerali dovnútra, no neodvažovali sa svojim letom poškrvniť tieň. Keď som už takmer prestal veriť príbehom z ostrovov a začínal omáľať myšlienku na návrat do lode, prešiel som popod vysoký oblúk vytesaný do porfýru a vstúpil som do sály s veľkým portálom. Sála bola dokonale okrúhla a po jej obvode som napočítal ešte jedenásť ďalších vchodov, vytesaných do rovnakého šarlátového kameňa. Tie na protifahlej strane bolo za nesmiernosťou sály sotva vidno. Nachádzal som sa, ako som odhadoval, presne v strede paláca pod klenbou v tvare ľudskej lebky, ktorú bolo vidno už zo šireho mora a ktorá, ako som teraz s úžasom sledoval, bola na

polguľovitom plafóne pomaľovaná zúvitmi mozgu – trónu živej a smrteľnej podstaty ľudskej duše.

Presne uprostred sály sa nachádzalo čosi, čo sa ligotalo ako blesk pod kupolou s veľkým okrúhlym svetlíkom na vrchole, z ktorého klesal kolmý stĺp čistého svetla, znak, že slnko sa ešte stále nachádzalo nad týmto ostrovom. Ten vzdialený ligot bol portál, ktorý ma svojim plameňom oslepoval, ako som prichádzal do útrob sály a zakrýval si oči predlaktím. Rovnako som sa občas v dňoch svojej mladosti hádzal z provy lode do trblietavého, zo všetkých strán okrúhleho mora a plával som rovno k slnku po jeho lúči z ohňa a vody, ktoré sa navzájom prenikali a neustále zlievali.

Keď som dorazil pred Východ, ostal som užasnutý, srdce mi zastalo, lebo v tej istej chvíli sa z útrob zjavil aj strážnik, akoby ma tam očakával od začiatku sveta. Hľadeli sme jeden na druhého odhodlane, rozhodnutí neustúpiť ani za nič na svete, lebo on prisahal bohom, že zastaví votrelcov hoci aj za cenu vlastného života, a ja som chcel vedieť, čo je na druhej strane, a vôľa mi nahrádzala prísahu aj boha. Stáli sme tvárou v tvár s portálom medzi nami, hľadeli sme si pevne do očí.

Strážnik bol statný, asi päťdesiatročný muž. Jazva podobná tej, čo mi brázdila ľavý spánok, brázdila spánok aj jemu, no pravý. Oblečené mal šaty podobné mojim, no bol bezpochyby ľavák, pretože mal meč v pošve zavesenej na pravom boku. Čižmy mu asi ušil ten istý obuvník, ktorý vyrobil moje, no pomýlil sa v dvoch písmenách jeho mena, vtlačných do kože na sáre: strážnikove boli zvláštne obrátené.

Pohol som sa vpred a aj on sa pohol. Chcel som popri ňom prejsť a zahatal mi cestu, vrhol sa presne tam, kadiaľ

som chcel ísť. Strčil som do neho a aj on do mňa strčil dlanami opretými do mojich dlaní. Červený od hnevu som spoza pása vytiahol dýku a v tej istej chvíli vytiahol on svoju. Hrotom som mu hľadal srdce a – kto by mi to uveril? No kto môže veriť zaklínadlám a čarám? – naše dýky sa dotkli hrotom o hrot, ako sa to nikdy nestalo a ani sa nemôže stať. Odhodil som dýku na zem uzrozumený, že mi bude nanič, a to isté urobil aj on, spoliehajúc sa azda omnoho viac na diabolské sily svojich kúziel.

Ostali sme obidvaja zoči-voči, funeli ako dvaja muži, ktorým sa mladosť už minula, a dívali sa beznádejne jeden na druhého. Opäť som sa zdvihol, z celých síl som sa zasa pustil do bitky, no zbytočne. Akoby mal tisíce rúk a stovky tiel. Zakaždým svojou bradatou hlavou, širokou hrudou, veľkým bruchom, dobre vyrysovanými lýtkami zaplnil každú kút z jagavého priestoru Východu. Takto prešli celé hodiny zovretia, funenia, revu a nadávok odrazených a pri-nášaných späť od vzdialených stien miestnosti.

Pozrel som sa na strážnika, ktorý dovtedy priviedol k zúfalstvu všetkých svojich súperov, a hľadal som spôsob, ako sa ukázať bystrejším od neho. Začal som sledovať jeho pohyby. Naklonil som hlavu na jednu stranu a hľadel na neho spod obočia, a takisto to urobil aj on. Ale keď som ju ja naklonil doprava, on ju naklonil doľava, takže bol zakaždým oproti mne. Nahol som telo a on tiež. Zdvihol som ľavú ruku, no on zdvihol pravú. Položil som si ruku na srdce: on ju mal napravo! Netvor iba vyzeral ako ľudská príšera, pod kožou bol skrútený, ako je ľavá dlaň oproti pravej. Opäť som sa postavil pred Východ (jediný na našom svete, ako mi prezradili

vševediace štrbavé ženy z ovocného trhu) a zaprel som sa hruďou do jeho hrude, očami do jeho očí, ústami do jeho úst, rukami a nohami do jeho rúk a jeho nôh, tlačiac z celej sily do jeho tvrdého a zamrznutého tela. Zrazili sme si čelá, až nám omodreli čelové kosti.

Nemohol som prejsť. Môj údiv nepoznal hranice. Očakával som ťažký boj s všemocným strážcom, myslel som si, že sa na konci budem zvíjať vo vlastnej krvi, no toľká odhodlanosť ma celkom vyviedla z miery. Bol som podobnej postavy ako on: prečo som ho teda nedokázal odhodiť a konečne prejsť na druhú stranu? Nebodaj mi bolo súdené nikdy neuvidieť poklady v útrobach potopených lodí, bledé sochy, klamlivé svetlo hlbín?

Ostal som tam celé dni, najprv som hľadal prasklinu v obrane hrozného strážnika, potom som odovzdane ležal na zemi, napokon ma posadla zlosť a udieral som nohami aj pästami do jeho nôh a pästí, čo boli stále v strehu, a potom som sa opäť zúfalý váľal po podlahe... Po dlhom čase som sa posadil na studenú dlažbu a s bradou podopretou rukami som začal uvažovať, až som cítil, že sa mi zavarí mozog. Statný strážnik bol zjavne rovnako silný ako ja. Telesná húževnatosť sa ukázala zbytočná, obísť som ho mohol len pomocou nejakej ľsti, ktorú bolo treba vymyslieť čo najskôr.

Cez veľký azúrový otvor na vrchole kupoly stále zlietali anjeli vykúpaní vo svetle, anjelské roje otravnejšie ako komáre. Niektorí ma obletovali, dávali mi hlúpe rady, rozprávali mi o dogmách a tajomstvách, otravovali ma ich popolavé tváre, čo sa nevedeli ani smiať, ani plakať. Ďalší, totožní a vyhýbaví, sedeli s nohami ovesenými dovnútra na všetkých

vysokých a úzkych oknách sály, namaľovaných dvomi od-
tieňmi modrej, naspodku morskej a navrchu nebeskej.

Toho leta zaplavili Súostrovie anjeli. V iných rokoch to boli harpye a ešte dávnejšie mäkké a priehľadné kamene ako medúzy, čo zhltili človeka a po istom čase vypľuli iba kosti a lebku. Starci si pamätali aj na nahéorské ženy, čo v dávnych časoch vychádzali z peny vln, aby rybárom ukazovali na dlani svoje ikry, veľké ako citróny, so schúleným človečikom vnútri. A každý človečik sa podobal na rybára a prosil ho, prihovárajúc sa mu ako otcovi, aby ho vzal do svojej chyže. Anjeli neboli to najhoršie zo všetkých cudzi-neckých vpádov, čo z času na čas sužovali Súostrovie, no pre ostrovanov sa stali neznesiteľnými pre svoje večné táranie: nepokradneš, nezabiješ, nepožiašaš ženu blížneho svojho... Často si tunajší námorníci hovorili, že ľudozhravé kamene v ich detstve boli ľudskejšie. Anjeli teraz sedeli ako čajky na okenných parapetoch, krútili hlavami zo strany na stranu a azda stávkovali, ktorý z nás dvoch vyjde z boja ako víťaz, pretože som často kútikom oka zazrel záblesky mincí odfrknuté do vzduchu a hravo lapené spolu s plesknutím pravej dlane o chrbát ľavej ruky. „Hlava!“ kričali jedni, „orol!“ druhí, no nepredvídal som, aké rozuzlenie bude bitka mať, kým jeden z nich odrazu nevykríkol, až sa rozozvučala klenba, od agónie alebo od víťazstva. Svoj peniaz, čo v priehľadnom vzduchu vyzeral ako púpavová guľa, si on sám strašne zarazil do ľavej ruky, na ktorú dopadol hranou. Zúbkovaná obruba, podobná chrbtici obrovskej ryby, zo zakrvaveného chrbta ruky sotva trčala. Na krik nešťastného anjela – poraneného vtáčaťa – som zhora dostal dobrý nápad.

Hviezdy na nebi nám, ľudským bytostiam, nedávajú len silu a odvahu, ale aj múdrosť. Často sa stane, že malá a rýchla bárka s dobre ušitými plachtami potopí ťažkopádne galeóny, čo z diel márne triafajú muchy. Omnoho neskôr som si spomenul na príbeh muezína, čo zostupoval zo svojho minaretu na jednom z ostrovov, len aby podojil kozy. Dupočil sa a poslal príbeh ďalej, vraj v iných krajinách, kdesi v púšti, drobné stvorenie podobné lasici premôže veľkého hada s kapučňou pomocou úžasného triku: tvárou v tvár obrovskému hadovi, zatienenému kapučňou, božia bytosť menom mungo začne tančovať hore a dole, napravo a naľavo, a červ robí to isté čo ona s hlavou vztýčenou a chvostom skrúteným do zeme. Dopredu a dozadu, doľava a doprava, dopredu a dozadu, doprava a doľava, dopredu a dozadu... Stále dookola a čoraz rýchlejšie, až si had myslí, že už dopredu vie, čo bude robiť jeho nepriateľka. Keď sa rýchlosť pohybov natoľko zvýši, že človek sotva dokáže zazrieť dve rovnako sa pohybujúce hlavy, mungo odrazu zmení pohyb: namiesto doprava sa nakloní doľava a červ, ktorý sa nahne opačne, na malú chvíľku odhalí svoju šiju. Lasička ho vtedy rýchlosťou blesku udrie do chrbta a s víťazným pokrikom ho zabije.

Podobenstvo o lasičke ma nesmierne osviežilo. Hneď v tej chvíli som vyskočil na rovné nohy a opäť som si to namieril k veľkému Východu, jedinému na tomto svete. Aj strážca, niet sa čomu čudovať, vyšiel rozhodný a asi aj osviežený zo svojho brlohu. Niekoľko minút som ostal nehybný s hlavou do zeme a spriadal som svoju pascu. Zostavil som ju zo štyridsiaticich krokov do šiestich smerov, ktoré dokáže ľudská myseľ uvažovať: dopredu, dozadu, naľavo, napravo,

výskok, drep. Môj tanec, ťažký na naučenie, no potom už ľahký na zapamätanie (pretože kroky sa opakovali v dômyselnom poradí, ktorého význam človek postupne pochytil), bol symetrický a poddajný ako pavučina. Keď som zdvihol zrak, stretol som sa s jeho pohľadom a v jeho tele som badal akési zdesenie. Krokom doľava, pomalým ako v sne, som začal tanec smrti, posledný tanec, tanec všetkých tancov.

Desať ráz som nastavil pascu z krokov, jednu po druhej, zakaždým o čosi rýchlejšiu ako predchádzajúcu. Potom ešte desať ráz. A zasa desať ráz. Netvor sa približoval, cúval, bezchybne posúval telo doprava a doľava, skákal a krčil sa presne v tom istom okamihu ako ja, ako astroláb. Rovnaký sled krokov som začínal odznova, väčšou rýchlosťou, až som cítil, že ramená mi vyskakujú z jamiek a kolená sa mi podlamujú. Po štyridsiatom raze rovnakých opakovaní, rozpálený, akoby som horel v plameňoch, som urobil prvý cudzí pohyb. Náhly a zmätočný, akoby mi zrazu narástla ešte jedna ruka alebo akoby mi z tela vyrástlo ešte jedno telo. Lenže netvor sa nepomýlil. V tom istom okamihu, v tom istom zlomku okamihu aj on vybočil z vyšliapaného chodníka a dal sa na neznámu cestu. Tam sme sa opäť stretli, hruď pri hrudi, opäť sme si pozreli do očí plných nenávisti, odreli sme si päste o päste druhého, rev o rev druhého.

Pustil som sa do toho odznovu s desaťnásobnou vervou. Nastražil som pascu sto a tisíc ráz, náhle som menil pohyb toľkými spôsobmi a toľkokrát, že samotná zmena sa stala súčasťou tanca, rovnako predvídateľnou ako tých štyridsať krokov pasce. Azda preto strážnik ani raz nepochybil, nech aj boli moje pohyby akokoľvek rýchle. Tisíc ráz, milión ráz,

viac ráz ako zrník piesku a ako slz tých, čo na svete plačú, som sa zas a znovu pustil do tanca, neuvedomujúc si, že som sa nechal chytiť do vlastnej pasce a že tam tancujem malý a jalový tanec, čo nemôže viesť k víťazstvu.

Keď som to odrazu zistil, pretože anjeli na mňa zakričali, že boj už nie je boj, ale tanec bez začiatku, bez konca, bez hraníc, vzdal som sa pasce aj mungovej ľsti. Zabudol som na strážnika a už som žil len pre večný oheň tanca bez cieľa, bez potrieb, bez spomienok. Tancoval som zo všetkých síl, tancoval som s dvadsiatimi srdcami a ôsmimi ramenami, tancoval som s tisíckami nôh, tancoval som so šiestimi rozmermi, čo mi vyrástli z obličiek, a s kopijou času, čo mi vychádzala spod ľavého prsa. Čoskoro som už netancoval, ale bol som tancovaný, iba som si navliekol ruky a nohy do rúk a nôh tanca. Naplnil som svojím telom, svojimi usporiadanými vnútornosťami, svojimi žilami, svojou krvou a žľčou, svojou chrbticou celý priestor veľkého portálu, nenechal som ani hrot ihly nepostriekaný krvou, spermou, zubami a nechtami s tisíckami očí a tisíckami uší a s tisíckami prstov a s tisíckami pier. Tancoval som Archimedovu špirálu, tancoval som zlatý rez, tancoval som Fibonacciho postupnosť, tancoval som Lieove grupy, tancoval som posvätný tanec kvaterniónov a oktoniónov. Tancoval som genézu priestoru na Planckovej škále a zrod času z kauzality a ohavné obrazy Beckensteinových rovníc a 10^{500} možných, nemožných, pravdepodobných, nepravdepodobných vesmírov a galaktický prach z Laniakey, prach prachu z prachu galaxií, prach prachu z prachu svetov... Tancoval som neuhasiteľný oheň vo večnom

zapaľovaní a zhášaní, zúrivo som stravoval logický priestor mysle. Tancoval som ikonu Božstva z roztaveného zlata.

Tancoval som teraz na jednej aj na druhej strane Východu, bol som portálom, bol som strážnikom, bol som rotou anjelov, bol som palácom, bol som morom. Mozog, srdce a pohlavie, dovtedy tak často znešvárené, boli teraz jedným orgánom, ktorého myšlienky prechádzali do pocitov a pocity do rozkoše a rozkoš sa zasa menila na myšlienku, a to všetko mi trhlo kožu a prelievalo sa do kože sveta, a pretŕhalo aj tú, aby sa prelialo zničujúco a nárazovo a nezastaviteľne do ikony Všetkého, ktorú tiež roztrhlo, aby sa prelialo do večného a nepochopiteľného Nič.

Keď sa tanec skončil, nachádzal som sa stále pred portálom. Za ním už nikto nebol. No už som v sebe nenašiel žiadny dôvod, prečo by som tam mal vojsť. Otočil som sa a opäť som prešiel sálou, pred zrakom anjelov v oknách som vyšiel porfýrovým oblúkom, znovu som prešiel cez dlhé chodby, no už som nechcel otvoriť žiadne dvere. Vyšiel som na rovnaké poludňajšie slnko, prešiel cez prstenec skál, popri figovníkoch s fialovými plodmi a dorazil som k svojmu člnu opretému o breh. Súostrovie s morom ako zo skla, čo z celej sily horelo, a so svojimi zalesnenými ostrovčekmi sa mi zdalo také krásne, že ani nebolo v ľudských silách pomenovať to. Vystúpil som na palubu pripravený opäť vyplávať na more, kožu som mal nasiaknutú soľou a búrkami. A to som aj dodnes robil, lebo taký je osud človeka na zemi. Jedného dňa priplávam domov, nie však skôr ako v sebe budem cítiť stopu sily. A dúfam, že s posledným výdychom si budem môcť zmierený, s rukou na pravej strane hrude, na neustráchanom srdci povedať: tak to malo byť.

